

آموزش فضای مجازی برای طلاب آسیب‌ها و فرصت‌های

اشاره

از جمله مسائل پیچیده و پُربحث، رابطه بین حوزه و فضای مجازی و تحلیل کم‌وکیف حضور حوزه در این فضا است؛ به گونه‌ای که برخی ورود حوزه‌های علمیه به این عرصه را موجب آسیب دیدن آن و برخی دیگر عدم حضور آن را به مثابه ازدست رفتن جایگاه مرجعیت دینی در جامعه می‌دانند. از این رو، نوشته حاضر با بررسی جوانب مختلف این مسئله، درصدد پاسخ به این سؤال است که «آموزش فضای مجازی به طلاب، چه آسیب‌هایی را متوجه حوزه می‌نماید و چه فرصت‌هایی برای آن به وجود می‌آورد؟»

برآیند بررسی آرای موافق و مخالف حضور حوزه در فضای مجازی، این است که حضور حوزه با حفظ هوشیاری جهت گرفتار نشدن در آسیب‌های این فضا، بسیار ضروری است و حوزه‌های علمیه باید هرچه سریع‌تر برای بسیج امکانات و تجهیز خویش جهت بهره‌مندی از فرصت‌های بی‌شمار فضای مجازی، اقدام نمایند.

کلیدواژه‌گان: حوزه‌های علمیه، فضای مجازی، فرصت‌ها، آسیب‌ها.

محمد مصطفی حسینی *
mmhosseini@noornet.net

* پژوهشگر فضای مجازی، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.

۶۲ || **ره‌آورد نور ۶۱**

فصلنامه اطلاع‌رسانی، آشنایی و مطالعات رایانه‌ای علوم اسلامی

مقدمه

یکی از دغدغه‌های مهم مسئولان حوزوی، بازآفرینی نقش حوزه‌های علمیه در فضای مجازی است (سند نظام جامع حوزه و فضای مجازی، ۱۳۹۶)؛ مسئله مهمی که سال‌های طولانی از آن غفلت شده و به مانع بزرگی در جهت تحقق هدف احیای مرجعیت حوزه‌های علمیه در فضای مجازی بدل گشته است؛ با این همه، همچنان نظرات متفاوتی در خصوص لزوم حضور فعال حوزه در این ساحت یا احتراز از درگیر شدن با مسائل فضای مجازی در فضای نقد و گفت‌وگوی حوزه وجود دارد؛ دیدگاه‌هایی که نمی‌توان در شکل‌دهی به بنیان فعالیت‌های حوزه در فضای مجازی از آن غافل شد.

دیدگاه مخالف استفاده طلاب از فضای مجازی

گروهی از کارشناسان این حوزه، با اشاره به ماهیت و کارکرد فضای مجازی، آن را بستر مناسبی برای شکل‌دهی و ایفای نقش حوزه علمیه ندانسته، معتقدند حوزه باید از ورود به فضای مجازی خودداری نماید. (۱) عمده دلایل ایشان، شامل موارد ذیل است:

۱. از کارکردهای فضای مجازی، این است که به مرور مرجعیت دینی را بی‌اعتبار ساخته، نفوذ آن را در جامعه کاهش خواهد داد. (Campbell, 2007) یکی از کارهایی که معاندان اسلام و حوزه انجام می‌دهند، تمسخر مرجعیت، تمسخر رساله‌های عملیه، تقطیع نظرات و به سخره گرفتن آن است؛ حتی آنها با هدف کاهش اعتبار حوزه، اختلافات نظری بین فقها و مجتهدان را برجسته‌سازی می‌کنند و از این طریق، سرمایه اجتماعی حوزه را کاهش می‌دهند.

۲. فضای مجازی در نهایت، سبک زندگی افراد را تغییر می‌دهد؛ چراکه در این فضا ابزارها و محتوا به‌گونه‌ای کنار هم چیده شده که در بینش و اعتقادات افراد تغییر ایجاد نموده، به تبع آن، در گرایش‌های این افراد و در نهایت در سبک زندگی ایشان، تغییراتی ایجاد می‌شود که ضربه‌های جبران‌ناپذیری به دین‌داری ایشان وارد

می‌نماید؛ چنان که امام جواد(ع) به نقل از رسول خدا(ص) فرمود: «آن که به گوینده‌ای گوش فرا می‌دهد، همانا وی را پرستیده است. پس، هرگاه گوینده سخن از خداوند بگوید، شنونده خداوند را پرستیده است و اگر گوینده زبان شیطان باشد، شنونده شیطان را پرستش کرده است.» (۲)

۳. حجم و گستردگی هجمه دشمنان به اعتقادات مردم و پایه‌های مذهب، به حدی زیاد است که اگر جلوی آن گرفته نشود، تمام زحماتی که حوزه در طول قرون برای حفظ شریعت انجام داده، بر باد خواهد رفت. باید به هر طریق ممکن، جلوی این روند را گرفت و جامعه را از آفاتی مثل تلگرام و امثال آن دور نمود.

۴. میزان حضور افراد برای اطلاع‌یابی‌های مذهبی، به قدری ناچیز است که تلاش حوزه برای حضور در این عرصه را به هیچ‌وجه توجیه نمی‌کند؛ زیرا عمدتاً افرادی که وارد فضای مجازی می‌شوند، به دنبال سرگرمی بوده و توجهی به آموزه‌های دینی در آن ندارند.

۵. در فضای مجازی به واسطه امکان پنهان نمودن هویت واقعی، افراد ماسک‌های روی صورتشان را که در فضای واقعی نمی‌توانند آن را کنار بگذارند، برداشته و شخصیت واقعی و مکنونات قلبی‌شان را ابراز می‌کنند. همین مسئله، باعث شده تا منافقان و معاندان خیلی راحت برای خود رسانه‌ای درست کنند و اهداف ضددینی خویش را دنبال نمایند.

یکی از دغدغه‌های مهم مسئولان حوزوی، بازآفرینی نقش حوزه‌های علمیه در فضای مجازی است؛ مسئله مهمی که سال‌های طولانی از آن غفلت شده و به مانع بزرگی در جهت تحقق هدف احیای مرجعیت حوزه‌های علمیه در فضای مجازی بدل گشته است؛ با این همه، همچنان نظریه‌های متفاوتی در خصوص لزوم حضور فعال حوزه در این ساحت یا احتراز از درگیر شدن با مسائل فضای مجازی در فضای نقد و گفت‌وگوی حوزه وجود دارد؛ دیدگاه‌هایی که نمی‌توان در شکل‌دهی به بنیان فعالیت‌های حوزه در فضای مجازی از آن غافل شد

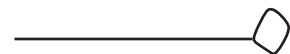
۶. وضعیت و آرایش فعلی فضای مجازی، به گونه‌ای شکل گرفته که دشمنان به صورت مستمر در حال مسئله‌سازی و شبهه‌افکنی هستند و حوزه در موضع دفاع قرار گرفته و رسیدگی به مسائل ایجادشده توسط دشمنان، به قدری زمان‌بر شده که قدرت حرکت، خلاقیت و فعالیت و نقش‌آفرینی مؤثر را از حوزه گرفته است.

۷. فضای مجازی، بر مبنای ایدئولوژی و فلسفه غرب بناگذاری شده و طبیعی است که از آن برای پیشبرد اهداف خود استفاده نماید. بر همین اساس، بنیان‌گذاران و توسعه‌دهندگان این فضا، بر مبنای رویکرد مادی غربی که به نظریه داروین و انسان متکامل معتقد بوده، پایه‌های فضای مجازی را در ظاهر برای توسعه علم و دانش، و در واقع بر مبنای ارضای دو غریزه خشونت و سکس بنا می‌گذارند.

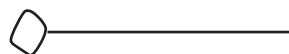
۸. فضای مجازی، یک جنبه رهبری و مدیریت دارد و کسانی درصدد هدایت و مدیریت آن هستند و با در نظر گرفتن اینکه هم بستر و زیرساخت و هم تکنولوژی و فناوری در اختیار ایشان است، واضح است که آنها از این ابزار برای سلطه جهانی استفاده می‌برند.

۹. بنا بر ادعان خود غربی‌ها و تأیید کارشناسان، در اینترنت خیلی چیزها وجود دارد؛ ولی هیچ‌گاه در معرض دید عموم قرار نمی‌گیرد. این نکته مهمی است که حداقل خطومشی غربی‌ها در مدیریت محتوای مربوط به خودشان را نشان می‌دهد. آیا عاقلانه است که ما تمام محتوای مربوط به خودمان را بی‌محابا در چنین فضایی قرار دهیم؟ خام‌فروشی محتوای دینی، یکی از آفات بسیار مهم حضور حوزویان در فضای مجازی است؛ ما منابع دینی خودمان را به صورت عمده و یک‌جا در اختیار آنها قرار می‌دهیم و آنان با استفاده از ابزارهای متنوعی که دارند، بر روی آن کار کرده، همان را تحویل‌مان می‌دهند.

۱۰. یکی از آفت‌هایی که حتی دین‌داران و دغدغه‌مندان به تبلیغ اسلامی گرفتار آن

وضعیت و آرایش فعلی فضای مجازی، به گونه‌ای شکل گرفته که دشمنان به صورت مستمر در حال مسئله‌سازی و شبهه‌افکنی هستند و حوزه در موضع دفاع قرار گرفته و رسیدگی به مسائل ایجادشده توسط دشمنان، به قدری زمان‌بر شده که قدرت حرکت، خلاقیت و فعالیت و نقش‌آفرینی مؤثر را از حوزه گرفته است

می‌شوند، این است که متأسفانه وقتی می‌خواهیم بحث ایجاد جذابیت را در فضای مجازی مطرح کنیم، دقیقاً از فاکتورهای جذابیت آنها استفاده می‌کنیم و تا وقتی که ما تعریف درستی از مفهوم جذابیت در تبلیغ اسلامی نداشته باشیم و آن را به برنامه‌های عملی بدل نکنیم، حضور ما در این فضای بی‌معنا و سراسر خسارت است.

۱۱. یکی از دانشمندان انگلیسی در سال ۱۹۵۷ میلادی کتابی (۳) نگاشت با نظریاتی که در آن دوران بیشتر به طنز می‌نمود؛ ولی گذر زمان اثبات کرد که طنز تلخ آن زمان، امروز به واقعیت بدل شده است و فضای مجازی امروز، مصداق عینی آن شده است. نظریه آقای «نورس کوت پارکینسون» (۴) که به نظریه «علاقه به چرندیات یا اصل پیش پا افتادگی» معروف شده، می‌گوید: مردم به موضوعات مبتذل و پیش‌پاافتاده، ارزشی بیشتر از موضوعات تخصصی می‌دهند.

بنابراین، شما می‌بینید که یک دانشمندی اگر در اینستاگرام یا فیسبوک یا هر فضای دیگری یک صفحه‌ای باز می‌کند، شاید درصد خیلی کمی از مردم از آن استقبال می‌کنند؛ ولی در همین زمان، تعداد خیلی زیادی از کاربران فضای مجازی، صفحاتی را دنبال می‌کنند که مدیران آن صرفاً محتوای هجو و تمسخرآمیز را منتشر می‌کنند. پس، به نظر نمی‌رسد که فضای مجازی، فضای مناسبی برای نشر معارف عمیق و دقیق دینی باشد.

دیدگاه موافق استفاده طلاب از فضای مجازی
گروه دیگری از کارشناسان نیز با نفی هر نوع برنامه‌ریزی از پیش تعیین‌شده و مسائلی که در خصوص ماهیت و راهبری فضای مجازی مطرح می‌شود، فضای مجازی را بستر مناسبی برای ترویج فرهنگی دینی دانسته، معتقدند فضای مجازی نه تنها آسیبی به وجهه دین و دین‌داری وارد نمی‌کند، بلکه زمینه را برای توسعه آن فراهم نموده است. این طیف معتقدند حوزه‌ای موفق است که خودش را با تغییرات روز تطبیق دهد. برخی از دلایل این گروه، عبارت است از:

در جامعه وجود داشته باشد و حوزه از آن مطلع نباشد، خطر آن برای اسلام و دین‌داری به مراتب بیشتر است.

۹. اگر حوزه حرفش را در فضای مجازی نزند و در مقابل آن موضع منفعل داشته باشد، این سیل خواهد آمد و همه جا را تصرف خواهد کرد؛ چنان‌که امروز می‌بینیم تلگرام همه جا را تصرف کرده است.

این واقعیت را باید بپذیریم که مرجعیت در فضای مجازی، با کسانی است که توانسته‌اند جذابیت ایجاد نمایند. مسلماً امور دینی جذابیت‌هایی دارند که می‌تواند عامه مردم را جذب نماید. باید به این سؤال پاسخ داده شود که در امور دینی

۱. یکی از فرصت‌هایی که به واسطه فضای مجازی پیش آمده، این است که حوزه می‌تواند در این حوزه از علوم انسانی (ارتباطات فضای مجازی) نظریه‌پردازی کند و راهکار ارائه نماید و همین امر، فرصتی پیش می‌آورد تا جایگاه نظری حوزه علمی در این فضا تثبیت گردد.

۲. در شرایط فعلی، اجتماع یک نمود دیگری به نام فضای مجازی پیدا کرده است و عاقلانه نیست که ما با غفلت از آن، فضا را برای مخالفان اسلام مساعد نماییم؛ ما باید نقش و جایگاه دینی‌مان را در آنجا هم داشته باشیم.

۳. امروزه فناوری، کار مبلغان دینی را آسان نموده و ابزارهای عمومی به کمک تبلیغ دینی آمده است. جست‌وجوگرها یا پایگاه‌هایی مانند گوگل و ویکی‌پدیا، سؤال مخاطب مؤمن را با یک کاوش کوتاه پاسخ می‌دهند و کسی که دنبال یافتن مسئله یا حکمی باشد، بلافاصله در آنجا جواب می‌گیرد.

۴. این صحیح است که بخشی از فضای مجازی فعلی را محتوا و ابزار مضر فراگرفته است؛ ولی موضع صحیح برای حوزه این است که باید درباره این فضای

مجازی مضر، موضع بجا داشته باشد؛ نه اینکه به صورت کلی فضای مجازی را نفی نماید.

۵. برخی از ناهنجاری‌هایی که امروزه در فضای مجازی خود را نشان داده‌اند، منشأ آن، اصلاً فضای مجازی نیست؛ بلکه مشکل فقط در فضای مجازی خود را نشان

داده است؛ مثلاً اگر می‌بینیم استفاده از برخی شبکه‌های اجتماعی فساد را بالا برده، نمی‌توانیم صرفاً آن شبکه اجتماعی را مقصر بدانیم؛ بلکه حتماً پدیده‌ای در جامعه واقعی بروز کرده که خود را در فضای مجازی به آن شکل نشان داده است.

۶. این دیدگاه منفعلانه که حوزه فقط فضای مجازی را نفی بکند، باعث ایجاد شکاف بین جامعه و حوزه خواهد شد. مگر می‌شود جامعه به چیزی تمایل داشته باشد و حوزه به صورت کامل آن را نفی نماید؟

۷. یکی از علت‌های پایین بودن توفیق حوزه در فضای مجازی، این است که پیش‌تر مطالعات متناسب برای ایجاد ادبیات تبلیغ مناسب با فضای مجازی انجام نشده است. بنابراین، تا وقتی نتوانیم با مردم با زبان و ادبیات خودشان صحبت کنیم، احساس خواهیم کرد که کسی حرف ما را نمی‌فهمد، یا اینکه گمان می‌کنیم فضای مجازی مردم را بی‌دین کرده است.

۸. کسانی که معتقدند فضای مجازی، دین مردم را خراب نموده، باید بدانند که به وجود آمدن بیماری، در واقع یک فرصت است و نه یک تهدید؛ اگر این بیماری

چه جذابیت‌هایی هست که می‌تواند در مقابله با جذابیت‌هایی همچو گونه، مردم را متوجه مفاهیم دینی نماید؟

دیدگاه میانه

در خصوص حضور حوزه در فضای مجازی، یک نظر میانه را نیز می‌توان تبیین نمود؛ نظری که معتقد است نه می‌توان با چشم بسته و فناوری‌زده وارد فضای مجازی شد و نه می‌توان آن را نفی نمود. برخی از نکاتی که در این دیدگاه وجود دارند، عبارت‌اند از:

۱. فضای مجازی، بستری را به وجود آورده که در برخی از شئون حوزه، مثل آموزش و پژوهش، به‌خوبی می‌توان از آن استفاده نمود؛ اما در

خصوص برخی از شئونات دیگر حوزه، مثل تبلیغ و تربیت، باید برای حضور در فضای مجازی مطالعات و برنامه ویژه داشت.

۲. نمی‌توان برای مواجهه و پاسخگویی به نیازهای مذهبی اقشار مختلف جامعه در فضای مجازی، یک نسخه واحد داشت. شناسایی درست دردها و یافتن درمان‌های متناسب در فضای مجازی، از جمله وظایفی است که امروزه بر دوش حوزه سنگینی می‌کند و باید گروه‌هایی از اندیشمندان و روحانیون مطلع، با انگیزه و فعال، در خصوص آن مطالعه و برنامه‌ریزی نموده، حرکت متناسب با آن را در سطوح مختلف حوزه به وجود آورند.

۳. یکی از ابعاد مهم حضور موفق حوزه در فضای مجازی، تربیت سرمایه‌های انسانی متناسب با این حوزه است. خوشبختانه، نسل پرتوان و آگاه جوان طلاب، توانمندی بسیار عظیمی را برای حوزه فراهم نموده است. امروز، نیازمند تربیت مبلغان ویژه فضای مجازی هستیم؛ مبلغانی که علاوه بر حضور در مناسبت‌های تبلیغی در اقصی نقاط کشور، در فضای مجازی نیز منبری داشته، پاسخگوی نیازهای معنوی گروه‌های مختلف مردم باشند. یکی از نکات مهمی که در مؤلفه‌های فضای مجازی وجود دارد، این است که در فضای مجازی، مجاز با واقعیت آمیخته است. بنابراین، مبلغ فضای مجازی، مبلغ فضای واقعی نیز باید باشد. بدون این، حوزه از انجام وظایف خویش در فضای مجازی باز خواهد ماند.

۴. از مسائل مهمی که بزرگان حوزه باید درباره آن اعلام نظر و اطلاع‌رسانی کنند، موضوع‌گیری عمومی حوزه به فضای مجازی است. باید عموم دین‌داران بدانند که در مقابل مسائل رسانه و فضای مجازی چه کار باید بکنند، چگونه محتوا را تحلیل نمایند، چه محتوایی را بپذیرند و چه محتوایی را رد کنند، از چه ابزاری استفاده نموده و دور چه ابزاری خط بکشند. سکوت و تحیر در مقابل آن، جایگاه مرجعیت دینی حوزه را تضعیف خواهد نمود و این مسئله، انجام نخواهد شد؛ مگر اینکه بزرگان حوزه گروه‌هایی را مسئول دسته‌بندی مسائل و انجام مطالعات نظری این حوزه

نموده، از کارشناسی ایشان استفاده ببرند. علاوه بر این، کرسی‌های آزاداندیشی و کلاس‌های درس با موضوع فقه فناوری اطلاعات و فضای مجازی، باید فعال باشند.

۵. مسلماً وضعیت فعلی فضای مجازی، مطلوب حوزه‌های علمیه نیست. نهاد حوزه باید نقشه راه حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب را ترسیم کند و منابعش را در راه رسیدن به آن بسیج نماید. مسیر سخت و طاقت‌فرسایی پیش روست و

نمی‌توان یک‌باره گام بزرگی برداشت؛ صبر و استقامت، لازمه این راه است و برنامه‌ریزی و اجرای قدم‌به‌قدم، پاشنه آشیل آن خواهد بود. برای رسیدن به وضعیت مطلوب، نیازمند خواست و همکاری همگانی هستیم.

برنامه‌ریزی راهبردی و آینده‌پژوهانه، تبیین معارف در حوزه فضای مجازی، نظیر: فلسفه و اخلاق فضای مجازی و فقه فضای مجازی و گفتمان‌سازی، برخی از کارهایی است که نهاد حوزه در طی این مسیر باید انجام دهد.

۶. به نظر می‌رسد که برای رسیدن به جایگاه واقعی حوزه در فضای مجازی، نیازمند انقلابی فراگیر هستیم؛ انقلابی که در آن، بعد از شناخت طاغوت و برنامه‌های آن، برنامه‌های جامع و مدلی همه‌جانبه برای حضور در این فضا ارائه نماید.

چالش‌های حوزه علمیه در فضای مجازی

به صورت کلی، کارکردهای حوزه را می‌توان در آموزش، پژوهش، تبلیغ و تربیت و تهذیب خلاصه نمود. فضای مجازی، فرصتی بی‌بدیل را برای حوزه به وجود آورده تا برخی از مسائل و چالش‌های پیش رویش را با اتکا به فضای مجازی حل نماید. در ادامه، به برخی چالش‌های حوزه در کارکردهای اصلی آن و نقش آموزش فضای مجازی برای رفع آن اشاره می‌شود.

یکی از فرصت‌هایی که به واسطه فضای مجازی پیش آمده، این است که حوزه می‌تواند در این عرصه از علوم انسانی (ارتباطات فضای مجازی) نظریه‌پردازی کند و راهکار ارائه نماید و همین امر، فرصتی پیش می‌آورد تا جایگاه نظری حوزه علمیه در این فضا تثبیت گردد

الف. چالش‌های حوزه در آموزش

آموزش، یکی از رسالت‌ها و کارکردهای اصلی حوزه علمیه است و حوزه در طول قرون متمادی توانسته با به‌کارگیری سبک آموزش منحصر به فرد خود، به ایفای نقش مؤثر خویش بپردازد؛ اما با این حال، افزایش حجم متقاضی برای فراگیری علوم حوزوی و همچنین پیشامد فضاهای جدید، آموزش حوزه را با چالش‌هایی مواجه نموده است؛ چالش‌هایی مثل:

۱. پایین بودن ظرفیت پذیرش و آموزش طلاب: حوزه علمیه با سیاست‌گذاری افزایش کیفیت در پذیرش، سعی در ارتقای کیفیت آموزش طلاب دارد؛ اما پایین بودن حجم امکانات موجود سبب گشته تا بخش قابل توجهی از متقاضیان حضور در حوزه از آن باز بمانند. علاوه بر این، همواره یکی از مشکلات تشنگان معارف دینی، این بوده است که برای دستیابی به این معارف، به ترک خانه و کاشانه و هجرت به شهرهای مذهبی که مراکز علمی دینی در آن شهرها قرار دارد، مجبور بوده‌اند. آموزش مجازی، بستری را فراهم آورده است تا علاقه‌مندان به فراگیری علوم دینی بدون تحمل رنج هجرت، بتوانند به این معارف دست یابند. (ره‌آورد نور، ۱۳۹۲)

۲. نبود امکان استفاده از اساتید با کیفیت در نقاط دورافتاده: حوزه‌های علمیه شهرستان، همواره از کمبود استاد رنج می‌برده‌اند. در طول سال‌های اخیر، مدیریت حوزه‌های علمیه با برگزاری طرح‌های هجرت و تشویق علما به سکونت در شهرستان‌ها سعی نموده است تا این کمبود را مرتفع سازند؛ اما با این همه، تا حل این مشکل راه فراوانی در پیش است. استفاده از بستر اینترنت برای انتشار سریع، برخط و باکیفیت دروس حوزه‌های علمیه، به وجود آوردن امکان ارتباط‌گیری و بهره‌مندی از اساتید برجسته حوزه به صورت برخط و تجهیز پایگاه‌های بانک اطلاعاتی مثل تقریرات، پایان‌نامه‌ها و یادداشت‌ها، می‌تواند در رفع این مشکل بسیار مؤثر باشد.

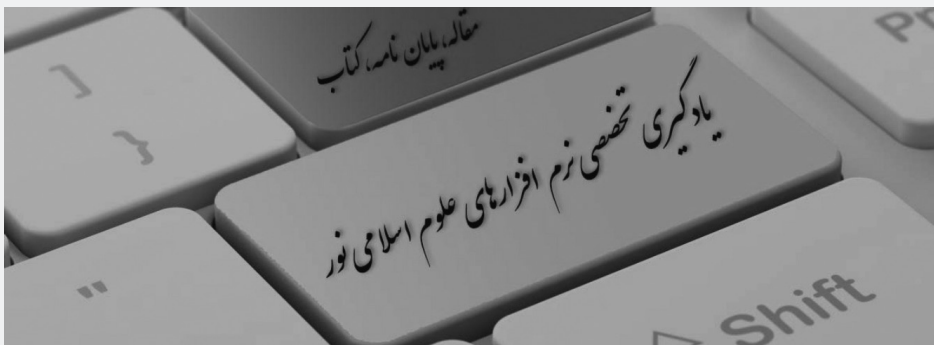
۳. عدم نگرش جامع به دانش‌ها و مهارت‌های گوناگون و نیازهای اجتماعی عصر

حاضر: مبسوط بودن بحث‌های مربوط به فقه و اصول، سبب به حاشیه رانده شدن سایر رشته‌ها و علوم حوزوی شده است. مراکز تخصصی حوزوی با هدف آموزش سایر علوم راه‌اندازی گردیده و در حال ایفای نقش مؤثر خویش می‌باشند؛ اما با این حال، این مراکز نتوانسته‌اند همه رشته‌های علمی را پوشش دهند. به علاوه اینکه ابعاد جدیدی که با ورود فناوری‌های نوین سبک زندگی بشر را متحول ساخته، نیازهای علمی جدیدی را به وجود آورده است. به نظر می‌رسد که استفاده از فضای مجازی و راه‌اندازی پایگاه‌های متعدد در رشته‌های علمی با استفاده از قابلیت‌های وب دویی، بتواند زمینه را برای دوست‌داران آشنایی و تحقیق در رشته‌های متعدد علوم اسلامی فراهم آورد.

۴. نپرداختن به آرای نو در تدریس‌های متداول: در سال‌های اخیر، پرداختن به فقه احکام مستحدثه رواج بیشتری یافته است. ثبت، ضبط و تنقیح مباحث و آرای نو در این زمینه، بسیار ضروری بوده و جزء چالش‌های علمی - آموزشی حوزه است. راه‌اندازی یک سامانه که جمع‌کننده و نظم‌دهنده این تدریس‌ها باشد و زمینه را برای استفاده‌های علمی و پژوهشی طلاب فراهم آورد، بسیار مشکل‌گشا خواهد بود.

۵. طی نکردن دوره تربیت مدرس توسط اساتید: برای رفع این مشکل، اقداماتی برای استفاده از فارغ‌التحصیلان دوره‌های تخصصی حوزه علمیه برای تدریس دروس متناسب انجام شده است. این‌گونه اقدامات مفید بوده است؛ ولی به علت محدودیت‌های موجود، برگزاری دوره‌های تربیت مدرس جوابگو نیست. (کریمی، ۱۳۸۴) ظرفیت‌های فضای مجازی می‌تواند زمینه را برای آموزش پیش از استادی و آموزش‌های اساتید حین تدریس فراهم سازد.

۶. عدم استفاده از امکانات و وسایل کمک آموزشی: اگر از امکانات سمعی و بصری، مثل اسلاید و نمودارهای مناسب، برای فهم بهتر مطالب استفاده شود، آموزش در زمان کمتر و

با کیفیت بهتری انجام می‌گیرد.
(کریمی، ۱۳۸۴)

۷. عدم رعایت کامل مقررات آموزشی: آموزش حوزه علمیه نیازمند یک سامانه جامع بومی‌سازی شده است که با تحلیل همه نیازهای موجود در حوزه، با در نظر گرفتن شرایط خاص نظام علمی حوزه،

بتواند به روند آموزش طلاب نظم دهد و مجری کامل مقررات آموزشی باشد.

۸. شلوغ بودن کلاس‌های اساتید معروف: برخی اوقات اگر کیفیت درس استاد عالی باشد، شمار طلاب به هزار نفر یا بیشتر نیز می‌رسد و این افراط و تفریط، در یادگیری و یاددهی تأثیر منفی می‌گذارد. در این موارد، عدم اطلاع استاد از حضور و غیاب طلاب در کلاس درس، موجب مبهم ماندن بعضی از مطالب درسی برای طلاب می‌شود. (کریمی، ۱۳۸۴) استفاده از سامانه جامع مدیریت آموزش طلاب، برای رفع این چالش بسیار ضروری است.

ب. چالش‌های حوزه در تبلیغ

فضای مجازی ضمن آسان‌سازی کارکرد تبلیغ برای حوزه علمیه، آن را مشکل و پیچیده نیز کرده است. در فضای مجازی، برخلاف تبلیغ سنتی، ارتباطات دوسویه و متعاملانه با مخاطب شکل گرفته است. فضای مجازی امکانی به وجود می‌آورد که به راحتی می‌توان با مخاطب ارتباط برقرار کرد. تبلیغ در فضای مجازی، باعث صرفه‌جویی در وقت شده است؛ اما برخلاف تبلیغ سنتی، این فقط خطیب و واعظ نیست که حرف می‌زند؛ بلکه همه افراد صاحب رسانه شده و سعی در بیان نظریات خویش دارند و چه بسا کسانی باشند که با نیت شیطانی درصدد ضربه‌زدن به

اعتقادات و باورهای عموم مخاطبان در این فضا باشند. عصر عمومی‌شدن رسانه‌ها، حوزه را در عرصه تبلیغ دچار چالش‌هایی نموده است؛ مانند:

۱. پاسخگویی به مسائل شرعی و مشکلات اعتقادی: چالش مهمی که حوزه در عصر جدید با آن دست و پنجه نرم می‌کند، مواجهه با سؤالات فراوان و به نوعی انقلاب اطلاعات است. (۱۰) حجم سؤالات مطرح‌شده در این دوره، بسیار بیشتر از دوره‌های دیگر است و از سوی دیگر، از آنجا که در فضای مجازی مطالب پراکنده، از همه‌جا و همه چیز یافت می‌شود، بسیاری از افراد به دلیل ظرفیت کمی که دارند، از این مطالب تأثیر می‌پذیرند و دچار بحران استفاده از منابع غیرمعتبر و ناصحیح می‌شوند؛ چه بسا کسانی قصد دارند آموزه‌ای دینی را دنبال کنند؛ ولی در گرداب مطالب پراکنده و انبوه اینترنت گرفتار می‌شوند. (ایکنا، ۱۳۹۶) ورود حوزه به فضای مجازی برای تعریف، تجویز و برندسازی منابع معتبر، یکی از وظایف مهم تبلیغی حوزه است.

متأسفانه در حال حاضر، شاهد مراکز متعدد پاسخگویی در حوزه هستیم که گاهی دچار آفت موازی‌کاری شده‌اند. هم‌افزایی در این مراکز و تجمیع توان آنها جهت ارائه یک برند واحد و قوی به عنوان درگاه واحد پاسخگویی به مسائل شرعی و مشکلات اعتقادی در فضای مجازی، بسیار راهگشا خواهد بود.

۲. برقراری ارتباط با مخاطبان: یکی از دشواری‌های تبلیغ معارف دینی، رسیدن به مخاطبان هدف و برقراری ارتباط با ایشان است. از جمله ویژگی‌های تبلیغ در فضای مجازی، این

امروزه فناوری، کار مبلغان دینی را آسان نموده و ابزارهای عمومی به کمک تبلیغ دینی آمده است. جست‌وجوگرها یا پایگاه‌هایی مانند گوگل و ویکی‌پدیا، سؤال مخاطب مؤمن را با یک کاوش کوتاه پاسخ می‌دهند و کسی که دنبال یافتن مسئله یا حکمی باشد، بلافاصله در آنجا جواب می‌گیرد

تا نهادهای دست‌اندرکار حوزوی با جدیت وارد این مقوله شده، جلوی ازدست‌رفتن فضا را بگیرند.

۶. نبود مطالعه جامع الگوهای اثربخش در فضای مجازی: رمز موفقیت تبلیغ در فضای مجازی، در کشف راز شیوه‌های اثربخش و جذب مخاطب در فضای مجازی است. اندیشمندان حوزوی باید با بازخوانی الگوهای موفق بومی حوزه در اثربخشی و جذب مخاطب، شاخص‌های

اثربخشی را تدوین نموده، به ازای آن، راهکارهای عملیاتی اثربخشی برای مبلغان دینی ارائه نمایند.

در حال حاضر، به دلیل نبود یک مطالعه جامع و ارائه شیوه عملیاتی، دیده می‌شود که برخی از مبلغان دینی فضای مجازی به راهکارهای اثربخش تجویز شده در فضای غالب اینترنتی روی آورده و به تبع آن، گرفتار آفت‌های آن نیز می‌شوند؛ آفت‌هایی که گاهی خود شخص مبلغ را بعد از گذشتن زمانی، به یک مبلغ فرهنگ

است که در این فضا می‌توان مخاطب را به صورت دقیق شناسایی و هدفگیری کرد؛ برخلاف تبلیغ سنتی که چون مطالب برای عموم عرضه می‌شود، این امکان خیلی در دسترس نیست. علاوه بر این، ویژگی دیگر تبلیغ در فضای مجازی، این است که در فضای مجازی می‌توان یک موج تبلیغی ایجاد کرد و از این طریق، بر تأثیرگذاری بر روی علاقه‌مندان به مسائل دینی افزود. (ایکنا، ۱۳۹۶)

۳. تأمین نیازهای محتوایی مبلغان: تأمین نیازهای محتوایی مبلغان، چه در سفرهای تبلیغی و چه در هنگام مواجهه در فضای مجازی، یکی از چالش‌های مهم تبلیغی است. به نظر می‌رسد، یکی از وظایف اصلی حوزه در ساماندهی و جهت‌دهی به تبلیغات دینی مبلغان مجازی، آماده‌سازی محتوا و در دسترس قراردادن آن برای مبلغان باشد. فضای مجازی، چه به جهت مطالعه و شناخت نیازها و چه به عنوان بستری جهت عرضه این نیازهای محتوایی، بستر مناسبی است.

۴. سامان‌دهی مبلغان و اعزام مبلغ: دستگاه‌های متعددی به صورت مجزا کار اعزام مبلغ در ایام تبلیغی را به عهده دارند. متأسفانه، تاکنون امکان جمع‌آوری اطلاعات، سوابق، بانک‌های اطلاعاتی مربوط به محل‌های اعزام و مانند این، انجام نشده است. شکل‌دهی یک بانک اطلاعاتی فراسازمانی بر بستر وب که بتواند نیازهای اطلاعاتی چند دستگاه متولی اعزام مبلغ را برآورده نماید، بسیار ضروری است.

در نگاه دیگر، تاکنون هیچ اقدام ساختارمند و منسجمی در خصوص شناسایی، حمایت، تعریف وظیفه و جهت‌دهی به اقدامات تبلیغی مبلغان در فضای مجازی نیز صورت نپذیرفته است؛ وظیفه‌ای که حتماً باید به صورت عاجل برای آن اقدامی انجام شود.

۵. پایین‌بودن مهارت‌های مبلغان در فضای مجازی: امروز نیاز به آموزش مهارت‌های تبلیغ در فضای مجازی، بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. مراکز متعدد حوزوی و از جمله دفتر تبلیغات اسلامی، به این منظور اقداماتی انجام داده‌اند؛ ولی ضمن احترام به ارزشمندی اقدامات ایشان، نه به لحاظ حجم و نه به لحاظ تناسب با نیاز، پیشرفت کار با شرایط مطلوب همخوانی ندارد. لازم است

فضای مجازی، بستری را به وجود آورده که در برخی از شئون حوزه، مثل آموزش و پژوهش، به‌خوبی می‌توان از آن استفاده نمود؛ اما در خصوص برخی از شئون خاص دیگر حوزه، مثل تبلیغ و تربیت، باید برای حضور در فضای مجازی مطالعات و برنامه ویژه داشت

جهانی‌شدن تبدیل می‌نماید.

ج. چالش‌های حوزه در پژوهش

امکانات فضای مجازی برای توسعه پژوهش، خواهد توانست پژوهش را در حوزه از مهجوریت درآورد و شرایط را برای ایجاد تحول و انقلاب در آن فراهم سازد. البته این مهم بدون رفع چالش‌های پژوهشی حوزه، ممکن نخواهد بود؛ مواردی مثل:

۱. **جلوگیری از پژوهش‌های موازی:** یکی از چالش‌هایی که حوزه علمیه در حوزه پژوهش با آن مواجه است، سامان‌دهی پژوهش‌ها و جلوگیری از پژوهش‌های موازی است. یکی از مؤثرترین راه‌ها برای حل این چالش، استفاده از شبکه اینترنت و استخراج پیشینه هر تحقیق و راه‌اندازی یک سامانه جامع برای سامان‌دهی پژوهش‌های حوزوی است. البته جافتادن این مسئله، نیازمند آموزش‌هایی مثل استفاده از این سامانه و ملزم کردن مراکز حوزوی قبل از عقد قرارداد پروژه‌های تحقیقاتی مهم، و سپردن موضوع پژوهش به محققان است. (حسینی، ۱۳۸۰)

نمی‌توان برای مواجهه و پاسخگویی به نیازهای مذهبی اقشار مختلف جامعه در فضای مجازی، یک نسخه واحد داشت. شناسایی درست دردها و یافتن درمان‌های متناسب در فضای مجازی، از جمله وظایفی است که امروزه بر دوش حوزه سنگینی می‌کند و باید گروه‌هایی از اندیشمندان و روحانیون مطلع، باانگیزه و فعال، در خصوص آن مطالعه و برنامه‌ریزی نموده، حرکت متناسب با آن را در سطوح مختلف حوزه به وجود آورند

جایگاه ویژه‌ای ندارد. (کریمی، ۱۳۸۴)

۵. **فقدان بانک منابع تولیدی حوزه:** یکی از حسرت‌های بزرگ حوزه، جمع‌آوری‌نشدن یادداشت‌ها (مقالات)، تقریرات و سایر تولیدات علمی - پژوهشی حوزویان است؛ تولیداتی که اگر جمع‌آوری شوند، بانک بزرگی را تشکیل خواهند داد که بسیار ارزشمند خواهند بود. جدا از ارزشمندی ایجاد این بانک بر بستر فضای مجازی، امکان متن‌کاوی و رسیدن به ارزش افزوده‌های ماشینی نیز به واسطه این بانک، دور از دسترس نخواهد بود.

۲. **دسترسی سخت به منابع پژوهشی:** تهیه، تأمین هزینه، نگهداری و حمل و نقل منابع پژوهشی، کاری بس سخت است. علاوه بر این، شاید هیچ محقق یا کتابخانه‌ای نتواند با جامعیت منابع مختلف پژوهشی را فراهم آورد. نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای و معاجم، در سال‌های اخیر به کمک محققان شتافته‌اند، تا مشکل دسترسی به منابع پژوهشی را حل نمایند.

۳. **دشواری بازیابی اطلاعات از فیش‌های پژوهشی:** از دشواری‌های همیشگی پژوهشگران، حجم بالای فیش‌های تحقیقاتی بوده است که در طول سالیان دراز تحقیق و مطالعه خویش نوشته و جمع کرده‌اند. مدیریت طبقه‌بندی، نگهداری و دشواری بازیابی اطلاعات از این فیش‌ها، همواره امر تحقیق را برای ایشان سخت‌تر نموده است. نرم‌افزارهای مدیریت پژوهش و استناددهی، توانسته‌اند کار نگهداری، طبقه‌بندی و بازیابی اطلاعات را برای شخص پژوهشگر آسان نمایند. به علاوه، حوزه باید به دنبال شکل‌دهی به یک بانک جامع فیش‌های تحقیقاتی باشد، تا با

کارگاه‌های آموزشی در حال برگزاری

برای مشاهده تخیفها به بخش فروشگاه مراجعه فرمایید

کارگاه آموزش مربی جامع فقه اعلمیت (الیت‌علیه‌السلام)	کارگاه آموزش نوجوانان جامع تفسیر نور	کارگاه آموزش نوجوانان و جوانان نورساز و نورانیات	کارگاه آموزش نوجوانان و جوانان جامع الاحادیث ۳۵	کارگاه آموزش نوجوانان و جوانان سطوح دو
ریال 200000	ریال 200000	ریال 200000	ریال 200000	ریال 350000

۳. مدون نبودن مباحث اخلاقی و نبود متون جدید علم اخلاق: مباحث اخلاقی باید متناسب با شرایط جامعه و نیازهای اخلاقی روحانیون به‌روز شود و متون جدید در کنار متون قدیم، برای استفاده همه‌مکانی و همه‌زمانی طلاب در دسترس قرار بگیرد. جمع‌آوری و ارائه این محتوای ارزشمند، اقدامی بی‌نظیر و جزء نیازهای فوری است.

۴. تربیت مشاور و ارائه مشاوره: حوزه به‌عنوان یکی از پناهگاه‌های مهم متدینان در شرایط مشکلات، باید برای ارائه مشاوره به ایشان آمادگی لازم را داشته باشد. این آمادگی، هم در بُعد تربیت مشاورانی که به لحاظ مهارتی از مهارت کافی برخوردارند و تسلط و علمیت کافی دارند و هم در بُعد حضور در فضاهایی که مخاطبان به ایشان نیاز دارند، دارای اهمیت است.

یکی از فضاهایی که بایسته است علم مشاوره حوزه در آن برپا باشد، فضای مجازی است که بحمدالله، اقدامات خوبی در این زمینه انجام شده؛ ولی نیازمند کار بیشتر در این باره هستیم. از آفت‌هایی که در این فضا وجود دارد، راه‌اندازی بساط مشاوره توسط کسانی است که حوزه در مورد کیفیت و توانایی‌های علمی و مهارت ایشان در ارائه مشاوره، علم و تجربه کافی ندارند. از این‌رو، با توجه به حساسیت فضای مشاوره، نیاز

د. چالش‌های حوزه در تربیت و تهذیب

اهمیتی که حوزه‌های علمیه برای بحث تهذیب و تربیت طلاب قائل‌اند، حوزه را از تمام مشابه‌های آن متمایز نموده است. امام خمینی(ره) همواره به طلاب تأکید داشتند که اگر یک قدم به سوی علم برمی‌دارند، دو قدم به سوی تهذیب نفس خود بردارند. (رحیمی، ۱۳۸۲)؛ ولی با این حال، کارکرد تربیتی - تهذیبی حوزه با چالش‌هایی مواجه است؛ چالش‌هایی که فضای مجازی می‌تواند برای رفع آن، پیشنهادها مؤثری ارائه نماید.

۱. نیاز به نظام ارزیابی و هدایت تهذیبی طلاب: یک نظام تشکیلاتی منسجم برای ارزیابی کمیت و کیفیت اخلاقی افراد در حوزه وجود ندارد. البته اخلاق‌مداری یک مسئله شخصی و حاصل تلاش و کار فرد بر روی خویش است؛ اما حوزه می‌تواند با استفاده از اساتید اخلاق، در هدایت و مسیردهی به این تلاش‌ها مؤثر واقع شود. مسلماً توقعی که جامعه از طلبه به‌عنوان محصول خروجی حوزه دارند، جدای از بحث علمی، مزین بودن به لباس تقواست. بنابراین، حوزه برای هدایت تربیتی طلاب باید برنامه داشته باشد. پیاده‌سازی این برنامه، با ایجاد یک نظام بر بستر فضای مجازی ممکن و در دسترس خواهد بود.

۲. بلا تکلیفی طلاب در شناخت و شرکت در جلسات اخلاقی: تعداد بسیاری از طلاب، علاقه‌مند شرکت در جلسات اخلاقی و شناخت اساتید تأییدشده در این باره هستند. لازم است که بخش‌های متولی تهذیب در حوزه، جهت فراهم‌ساختن امکان اطلاع‌یابی طلاب از جلسات اخلاقی اساتید و دسترسی به متن، صوت و فیلم جلسات و ارائه آن در فضای مجازی، اقدامات لازم را انجام دهند. علاوه بر این، اساتید اخلاق به دلایل اخلاقی، تمایلی به شناخته‌شدن ندارند و همین مسئله، طلاب تشنه تهذیب را از شناخت ایشان و استفاده از محضرشان محروم می‌نماید. در اینجا اهمیت ایجاد نظام هدایت تربیتی طلاب، بیشتر روشن می‌شود.

تأمین نیازهای محتوایی مبلغان، چه در سفرهای تبلیغی و چه در هنگام مواجهه در فضای مجازی، یکی از چالش‌های مهم تبلیغی است. به نظر می‌رسد، یکی از وظایف اصلی حوزه در ساماندهی و جهت‌دهی به تبلیغات دینی مبلغان مجازی، آماده‌سازی محتوا و در دسترس قرار دادن آن برای مبلغان باشد. فضای مجازی، چه به جهت مطالعه و شناخت نیازها و چه به عنوان بستری جهت عرضه این نیازهای محتوایی، بستر مناسبی است

است که از لحاظ صیانتی، در این خصوص اقدامات جدی‌تری صورت پذیرد.

آسیب‌های آموزش طلاب در فضای مجازی

به آسیب‌هایی که به واسطه استفاده از فضای مجازی می‌تواند متوجه حوزه‌های علمیه باشد، از دو منظر می‌توان نگاه نمود؛ اول، آسیب‌های آموزش طلاب در فضای مجازی، و دوم، آسیب‌هایی که به واسطه استفاده از فضای مجازی می‌تواند متوجه طلاب باشد.

سبک و نظام سنتی آموزش حوزه، قرن‌هاست که به همین شیوه انجام می‌شود. سبکی که هرچند نیازمند به‌روزرسانی است، اما در دل خود ویژگی‌های بی‌نظیری دارد که باید از آنها پاسداری کرد و در استفاده و به‌کارگیری فضای مجازی مراقب این بود که این ویژگی‌ها از دست نروند. استفاده از فضای مجازی برای آموزش طلاب، ممکن است حوزه را درگیر آسیب‌های ذیل نماید:

- پایین آمدن رابطه انسانی و اخلاقی میان طلاب و اساتید حوزه؛

- از میان رفتن ظرفیت مباحثه و گفت‌وگوی فکری؛

- از بین رفتن امکان نقد و اشکال به بحث استاد توسط طلاب؛

- کاهش احساس مسئولیت دوطرفه میان استاد و طلبه.

به طور کلی، مهم‌ترین آسیب‌های آموزش و ترویج استفاده از فضای مجازی به شرح ذیل است:

۱. تأثیر پذیری فرهنگی روحانیون از فضای مجازی: تحقیقات نشان داده است که بین استفاده از اینترنت (در دو بُعد میزان استفاده و نوع محتوای مورد استفاده) با

نگرش فرهنگی روحانیون، ارتباط معناداری وجود دارد؛ بدین ترتیب که نگرش فرهنگی روحانیونی که به میزان زیادتری از اینترنت استفاده می‌کنند، بیشتر به سوی نوگرایی تمایل دارد و برعکس، هرچه میزان استفاده از اینترنت کم باشد، نگرش فرهنگی آنها بیشتر به سوی سنت‌گرایی میل می‌کند. همچنین، هرچه روحانیون، محتوایی را که در چارچوب اخلاقی، شرعی یا صنفی آنها قرار دارد، مورد استفاده قرار می‌دهند، نگرش آنان سنتی‌تر می‌شود و هرچه قدر محتوای خارج از این چارچوب را مورد استفاده قرار می‌دهند، نگرش فرهنگی نوگرایانه‌تری خواهند داشت. (خانیک، ۱۳۹۳)

۲. وارد شدن به عرصه، قبل از کسب آمادگی‌های لازم علمی: از آسیب‌های مهمی که آموزش استفاده از فضای مجازی و تهییج طلاب برای حضور در این فضا می‌تواند طلاب جوان را گرفتار نماید، حضور در این عرصه قبل از کسب آمادگی‌های لازم علمی است. متأسفانه، گاهی دیده می‌شود که برخی از طلبه‌های جوان، با شور جوانی و با احساس مسئولیت وارد عرصه مناظرات علمی با مخالفان شده و چون مایه علمی کافی را ندارند، موجب ناتوان جلوه داده‌شدن اسلام در پاسخگویی به مسائل می‌شوند.

۳. گرفتار شدن در چالش‌های عقیدتی: مواجهه مستمر طلاب با محتوای ضد دینی و شبهات موجود در فضای مجازی، سبب چند آسیب خواهد شد که به دو نمونه مهم آن اشاره می‌کنیم؛ اول، کاهش حساسیت نسبت به محتوای ضد دینی؛ دوم، تضعیف اعتقادات و باورهای دینی. (نشریه مبلغان، ۱۳۹۶)

۴. جوزدگی، فراموشی وظیفه و ورود به عرصه‌های غیرضروری: از لازمه‌های حضور روحانیون در فضای مجازی، شناخت عرصه‌هایی است که باید در آن حضور داشته باشند و پرهیز از درگیر شدن با عرصه‌های غیرضروری و وقت‌گیر است. باید توجه داشت که همه فضاها و همه محتواها، سوژه مناسب برای وقت گذاشتن نیستند.

۷. **گرفتارشدن در چالش‌های فرهنگی:** آسیب‌های فرهنگی، یکی دیگر از چالش‌هایی است که طلاب ممکن است در فضای مجازی به آن گرفتار شوند. این آسیب‌ها، عمدتاً خود را به شکل‌های ذیل نشان می‌دهند:

- تغییر در ادبیات و استفاده از ادبیات عامیانه و خاص فضای اینترنت؛

- ناگزیرشدن از پذیرش فرهنگ جهانی‌شدن و فراموشی فرهنگ بومی؛

- سطحی‌شدن منابع دسترسی به اطلاعات و غفلت از کسب اطلاعات از منابع اصلی. (نشریه مبلغان، ۱۳۹۶)

آموزش‌ها و مهارت‌های فضای مجازی مورد نیاز طلاب

سطح آشنایی و بهره‌مندی طلاب از مهارت‌های استفاده از فضای مجازی و سواد رسانه‌ای، در مراتب مختلفی قرار گرفته است. به همین دلیل، تجویز نسخه واحد برای همه ایشان، کاری غیرممکن و نادرستی است. با این همه، با در نظر گرفتن اینکه یک روحانی با فراگیری چه مهارت‌هایی می‌تواند وظایف خویش را در شئون مختلف بهتر انجام دهد، کسب مهارت‌های فضای مجازی ذیل در شش دسته‌بندی پیشنهاد می‌گردد؛ آموزش‌های پایه‌ای، پژوهش، تبلیغ، آموزش، سواد رسانه‌ای و سایر مهارت‌ها.

الف. آموزش‌های پایه‌ای

مهارت‌های پایه‌ای مورد نیاز طلاب، شامل مهارت‌هایی است که یک طلبه فارغ از اینکه در ادامه مسیر خویش چه سمت‌وسویی را انتخاب خواهد کرد، صرفاً در فضای عمومی طلبگی بدان نیاز پیدا خواهد نمود؛ مهارت‌هایی نظیر:

۱. آشنایی با نرم‌افزارهای کاربردی: در این مهارت، طلاب با نرم‌افزارهایی که بیشتر در استفاده‌های عمومی مورد نیاز هستند، آشنا می‌شوند؛ مواردی مانند: آشنایی با مرورگرها، اتصال به اینترنت، فیلترینگ، آشنایی مقدماتی با

افزون بر این، گاهی دیده می‌شود که به دلیل عدم آشنایی با فضا، نداشتن هدف و برخوردار نبودن از مهارت‌های کافی ارتباطی، برخی از روحانیون جوته شده و تبدیل به عنصری بی‌تأثیر در فضای مجازی می‌شوند؛ یعنی روحانیونی که بود و نبودشان در فضای مجازی، نه سودی برای اسلام دارد و نه ضرری برای دشمنان آن. نمونه آن را می‌توان در پدیده‌ای به نام سلبریتی‌های روحانی یا روحانیت مجازی یافت.

۵. **گرفتاری در آسیب‌های عمومی فضای مجازی:** بسیاری از کاربران فضای مجازی، به علت جذابیت‌های پایان‌ناپذیر موجود در این فضا، مدت طولانی از وقت خویش را به حضور در این فضا اختصاص می‌دهند. طلاب فعال در این فضا نیز اگر هوشیاری خویش را به کار نیندند، گرفتار این مسئله و عوارض ناشی از آن خواهند شد؛ عوارضی نظیر: خطرات و عوارض جسمی، افسردگی روحی و انزوای اجتماعی، سطحی‌نگری، تحیر و سردرگمی، مشکلات خانوادگی، قرارگرفتن در معرض هرزه‌نگاری، ارتباط با نامحرم، جاسوسی اینترنتی و مانند آن. (نشریه مبلغان، ۱۳۹۶)

۶. **بازماندن از انجام وظیفه در فضای واقعی:** از جمله آسیب‌هایی که ممکن است حتی با مصون ماندن از آسیب‌های فرهنگی و اعتقادی، متوجه طلاب در فضای مجازی بشود، حس انجام وظیفه در فضای مجازی و غفلت ایشان از انجام تکلیف در فضای واقعی است. مبلغان باید همواره این را به یاد داشته باشند که حضور چهره‌به‌چهره در کنار مخاطبان و استفاده از رسانه منبر در کنار حضور و بهره‌گیری از فضای مجازی، می‌تواند تأثیر اقماعی بر روی مخاطب داشته باشد.

مسئلاً وضعیت فعلی فضای مجازی، مطلوب حوزه‌های علمیه نیست. نهاد حوزه باید نقشه راه حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب را ترسیم کند و منابعش را در راه رسیدن به آن بسیج نماید. مسیر سخت و طاقت‌فرسایی پیش روست و نمی‌توان یک‌باره گام بزرگی برداشت؛ صبر و استقامت، لازمه این راه است و برنامه‌ریزی و اجرای قدم‌به‌قدم، پاشنه آشیل آن خواهد بود. برای رسیدن به وضعیت مطلوب، نیازمند خواست و همکاری همگانی هستیم

ورد، آشنایی با نرم‌افزارهای پشتیبان‌گیری از اطلاعات، آنتی‌ویروس و نرم‌افزارهای کاربردی اندروید.

۲. **آشنایی مقدماتی با نرم‌افزارهای اسلامی:** با توجه به اهمیت به‌کار بستن نرم‌افزارهای علوم اسلامی در طول دوره تحصیل و همچنین عرصه پژوهش و تبلیغ، آشنایی مقدماتی با نرم‌افزارهای علوم اسلامی به‌عنوان یک آموزش پایه‌ای، مورد نیاز می‌باشد. آشنایی کلی با نرم‌افزارهای عمومی و تخصصی نور، آشنایی با پایگاه‌های کتابخانه‌ای علوم اسلامی و معرفی سایر نرم‌افزارهای اسلامی (شیعه و اهل سنت)، از جمله مباحثی است که مورد نیاز طلاب می‌باشد.

۳. **آموزش تایپ:** با توجه به اینکه صفحه‌کلید، مهم‌ترین راه ارتباطی مخاطبان با رایانه می‌باشد، تسلط و سرعت کار با آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بسیاری از روحانیونی که توانایی‌های خوبی در تولید محتوای دینی دارند، به دلیل سرعت تایپ پایین، از تولید محتوا در این عرصه منصرف می‌شوند. بنابراین، یادگیری مهارت تایپ ده انگشتی به زبان فارسی، از جمله ضروریات کار در فضای مجازی است که حتماً باید توسط طلاب یاد گرفته شود.

۴. **آموزش احکام فضای مجازی:** از جمله مباحثی که به‌عنوان یکی از مهارت‌های صیانتی لازم است توسط طلاب فراگرفته شود، احکام مربوط به فضای مجازی است. امروزه، احکامی مثل: احکام حریم خصوصی افراد، حدود ارتباط با نامحرم، محتوای مستهجن، انتشار مطالب در فضای عمومی، سرعت اینترنتی، تولید و استفاده از محتوای دارای منفعت مشترک (حلال و حرام)، هک و ایجاد اختلال برای دیگران، از مسائل مبتلابه در فضای مجازی هستند.

۵. **اخلاق در فضای مجازی:** یکی از شئون اصلی طلبگی، حفظ اخلاق است. متأسفانه، بخش قابل توجهی از فضای مجازی، با بی‌اخلاقی آمیخته است و نوش‌داروی آن، ترویج اخلاق در فضای مجازی است. طلاب حوزه علمیه باید با ایجاد حالات اخلاقی متناسب با فضای مجازی، پرهیزکاری در اینترنت را برای عموم مخاطبان تبیین نمایند. مباحثی همچون: نقض حریم شخصی کاربران، کلاهبرداری اینترنتی، هرزه‌نگاری، اسپم و تبلیغات، ترویج عقاید خرافی، اعمال منافی عفت در فضای مجازی، اعتیاد اینترنتی، دامن‌زدن به شکاف طبقاتی، غسل آموزشی - تربیتی در کودکان و نوجوانان و نیز عدم رعایت حفظ ادب در تعاملات اجتماعی، امروزه به‌شدت دامن‌گیر فضای مجازی است و لازم است طلاب فعال در این فضا، ضمن کارکردن بر روی سالم ماندن نفس خویش از این آفات، با آگاهی‌دهی به عموم مخاطبان، ایشان را نیز از گرفتارشدن در این بی‌اخلاقی‌ها ایمن نمایند.

ب. پژوهش

یکی از شئون مهم روحانیت، تحقیق است. فضای مجازی با پیشرفت‌هایی که داشته، توانسته پژوهش را بیش از هر زمان دیگری آسان نماید. برای یک پژوهشگر حوزوی، مهارت‌های متعددی را می‌توان نام برد که دارا بودن هر کدام از آنها، کار پژوهش را برای وی ساده‌تر و کاربردی‌تر خواهد نمود؛ مهارت‌هایی مانند:

۱. **شناخت منابع دیجیتال اسلامی:** نقش منابع دیجیتال در مطالعه و پژوهش، به‌عنوان بانک‌های عظیمی که پژوهشگر محتوای پژوهشی خود را از دل آن استخراج می‌نماید، غیرقابل انکار است. لازم است که پژوهشگر حوزوی بتواند انواع منابع دیجیتال را بشناسد و توانایی کار با کتابخانه‌های دیجیتال علوم اسلامی را داشته باشد.

۲. **مهارت تولید سند علمی:** یکی از ضعف‌هایی که دامن‌گیر بسیاری از طلاب است، نداشتن مهارت تولید سند علمی با به‌کارگیری ابزارهای

اهمیتی که حوزه‌های علمیه برای بحث تهذیب و تربیت طلاب قائل‌اند، حوزه را از تمام مشابه‌های آن متمایز نموده است. امام خمینی (ره) همواره به طلاب تأکید داشتند که اگر یک قدم به سوی علم برمی‌دارند، دو قدم به سوی تهذیب نفس خود بردارند. (رحیمی، ۱۳۸۲)؛ ولی با این حال، کارکرد تربیتی - تهذیبی حوزه با چالش‌هایی مواجه است؛ چالش‌هایی که فضای مجازی می‌تواند برای رفع آن، پیشنهادهای مؤثری ارائه نماید

تا پژوهشگران با شناخت انواع نرم‌افزارهای استنادنگاری و فیش‌برداری توانایی کار با آنها را نیز به دست آورند.

ج. تبلیغ

تبلیغ، یکی از کارکردهای مهم حوزه و پاشنه آشیل حوزه در مواجهه با جامعه است. چند وقتی است که بحث تبلیغ مجازی و تربیت مبلغ مجازی، در برخی از محافل بسیار گرم شده است. به نظر می‌رسد، برای طلابی که قصد دارند همگام با تبلیغ در فضای واقعی، در فضای مجازی نیز به تبلیغ دین بپردازند، داشتن مهارت‌های زیر لازم است:

۱. شناخت تبلیغ رسانه‌ای: دانستن اهمیت تبلیغ در فضای مجازی، شناخت جایگاه و شرایط مذهب شیعه در اینترنت، آگاهی از افق‌های پیش رو در تبلیغ مجازی و داشتن مهارت کار تشکیلاتی برای انجام تبلیغ مجازی، از جمله مباحثی است که در شناخت تبلیغ رسانه‌ای باید به طلاب و روحانیون آموزش داده شود.

۲. مخاطب‌شناسی در اینترنت و ادبیات وب: مواجهه مبلغان مجازی با مخاطب، بدون کسب شناخت از ایشان موفق نخواهد بود. به همین

با توجه به اهمیت به‌کار بستن نرم‌افزارهای علوم اسلامی در طول دوره تحصیل و همچنین عرصه پژوهش و تبلیغ، آشنایی مقدماتی با نرم‌افزارهای علوم اسلامی به عنوان یک آموزش پایه‌ای، مورد نیاز می‌باشد. آشنایی کلی با نرم‌افزارهای عمومی و تخصصی نور، آشنایی با پایگاه‌های کتابخانه‌ای علوم اسلامی و معرفی سایر نرم‌افزارهای اسلامی (شیعه و اهل سنت)، از جمله مباحثی است که مورد نیاز طلاب است

موجود رایانه‌ای است. لازم است تا پژوهشگران حوزوی توانایی‌های مرتبط با تدوین پایان‌نامه با استفاده از رایانه، روش تحقیق با استفاده از رایانه و نویسندگی فناوریانه را بیاموزند.

۳. کاربری حرفه‌ای نرم‌افزارهای علوم اسلامی: با توجه به اهمیت بازیابی اطلاعات از نرم‌افزارهای علوم اسلامی در پژوهش، آموختن شیوه‌های بازیابی اطلاعات در نرم‌افزارها و کار با نرم‌افزارهای: کتابخانه لفظی، دانشنامه‌ای و معجم موضوعی بسیار ضروری است.

۴. جست‌وجوی حرفه‌ای اینترنت: مهارت کارکردن با انواع موتورهای جست‌وجو، توانایی انجام جست‌وجوی عمومی، کار با عملگرهای خاص موتورهای جست‌وجو، شناخت و کار با موتورهای جست‌وجوی علمی و نیز آشنایی با پایگاه‌های اینترنتی ایندکس محتوای علمی در یافتن محتوای پژوهشی از اینترنت، بایسته و لازم است.

۵. کار با نرم‌افزارهای استنادنگاری: استنادنگاری با نرم‌افزار، یکی از روش‌هایی است که کار را برای ذخیره و بازیابی فیش‌های تحقیقاتی بسیار آسان نموده است. لازم است

دلیل، لازم است که مبلغان مجازی بتوانند شناخت درستی از مخاطبان اینترنتی، مسائل و دغدغه‌ها و ادبیات ایشان پیدا نمایند.

۳. تبلیغات رسانه‌ای و جنگ نرم سایبری: آشنایی با تکنیک‌ها و شیوه‌های تبلیغات، شناخت امپراتوری‌های اینترنتی و تحلیل روش کار گروه‌های ضد دین، از جمله مسائلی است که برای تبلیغ در فضای مجازی باید به طلاب آموزش داده شود.

۴. مفاهیم وب ۲ و مفاهیم کلی شبکه‌های اجتماعی: آشنایی با تاریخچه وب ۲، انواع پایگاه‌های وب دویی، مزایا و چالش‌های وب ۲، شیوه‌های بازاریابی اطلاعات در وب ۲، انواع شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌های موبایلی، از شناخت‌هایی است که ذهن مبلغ مجازی را برای حضور پُر اثر در این فضا آماده می‌نماید.

۵. آموزش وبلاگ‌نویسی و میکرو وبلاگ‌نویسی: آشنایی با اصول وبلاگ‌نویسی، یادگیری روش‌های تولید محتوای الکترونیک، فراگیری روش‌های ساده‌نویسی، شناخت کاربرد عکس در تولید محتوای اینترنتی، توانایی تولید پادکست و کلیپ، از جمله مهارت‌هایی است که در جذب مخاطب بیشتر و انتقال بهتر مفاهیم به روحانیون کمک می‌نماید.

د. آموزش

روش‌های نوین آموزش هنوز نتوانسته‌اند جای خویش را در حوزه‌های علمیه باز نمایند. باید شرایط به گونه‌ای فراهم شود تا اساتید حوزه‌های علمیه با استفاده از زمینه‌های موجود در فضای مجازی، به افزایش کیفیت آموزش کمک نمایند. به همین منظور، لازم است تا اساتید مهارت‌های ذیل را به کار بندند:

۱. توانایی تولید اسلاید: از روش‌های نوین ارائه درس، استفاده از اسلاید برای ارائه منسجم محتوا و تعمیق نشستن محتوا در ذهن شاگردان است. علاوه بر این، در تولید اسلایدها، اساتید می‌توانند با استفاده از محتوای چندرسانه‌ای، امکان

درگیری کامل ذهنی شاگردان با محتوای درسی را فراهم آورند.

۲. کار با سیستم‌های مدیریت آموزش مجازی: سیستم‌های مدیریت آموزش مجازی ایجاد شده‌اند تا ضعف‌هایی مثل نیاز به زمان و مکان واحد برای تدریس را از میان بردارند. با توجه به کثرت علاقه‌مندان استفاده از دروس حوزه، ضروری است تا اساتید توانایی کار با سیستم‌های مدیریت آموزش مجازی و توانایی ارائه درس در این فضا را که شرایط متفاوتی با ارائه عادی درس دارد، به دست آورند.

ه. سواد رسانه‌ای

۱. آموزش سواد رسانه‌ای: از جمله مسائلی که طلاب در مورد رسانه‌ها باید بیاموزند، می‌توان به: اهمیت و ضرورت افزایش سواد رسانه‌ای، شیوه صحیح مواجهه با رسانه‌ها، شناخت انواع رسانه و ویژگی‌های هر یک، بازنمایی یا تمایز بین واقعیت و پیام‌های رسانه‌ای، آینده تحولات رسانه‌ها، پنج سؤال کلیدی سواد رسانه‌ای و بحث رژیم مصرف رسانه‌ای، اشاره کرد.

۲. آشنایی با مفاهیم کلی اینترنت: با توجه به اهمیت بحث شناخت ماهیت اینترنت و با در نظر گرفتن اینکه اینترنت بستر اصلی هر نوع تعاملی در فضای مجازی گشته، لازم است

کارگاه آموزش نرم افزار جامع فقه اهل البیت (علیهم السلام)

تلفیف دارد

۲۰۰,۰۰۰ ریال

مطلوبی که در این دوره کارگاهی با آنها آشنا شده و می‌توانید از قابلیت‌های موجود در نرم افزار استفاده کنید.

• متن کامل ۱۳۴۹ عنوان کتاب و رساله فقهی در ۳۰۰۰ جلد از ۴۱۱ مؤلف با موضوعات:
- فقه روایی - فقه فتوایی - فقه استدلالی - فقه مطوم - فقه استدلالی تطبیقی - آیت‌الاحکام - قواعد فقهی
- منابع فقه (تفسیر و تعالی) - منابع روایی فقه
- تاریخ فقهیان و راویان - تاریخ فقه و تحولات آن

• ارتباط ۶۷ عنوان متن در ۲۶۹ جلد با ۳۷۱ عنوان شرح، تفسیر و ترجمه در ۱۶۵۷ جلد (مجموعاً ۱۷۰۶۳ پیوند)
• فهرست آیت‌الاحکام در هر یک از ابواب فقهی شامل ۱۱۹۱ آیه و پیوند آن‌ها به متون فقهی (مجموعاً ۳۳۰۰۷۰ پیوند)

• اتمال ۱۴۳ فتحد فقهی با ۳۱۴۷ پیوند مرتبط با متن (مجموعاً ۳۱۴۷ پیوند)
• اتمال ۶۷ باب فقهی با ۱۶۴۰ پیوند مرتبط با متن
• ایجاد ابزارهای پژوهشی مستقل با امکان دسته‌بندی داخواه کتاب برنامه و تحلیفات گسترده در آن‌ها
• متن ۱۲ دوره لغتخانه در ۹۶ جلد و ۹ دوره اصطلاحات فقهی و اصولی در ۲۸ جلد

در بهره‌مندی حوزه علمیه از فضای مجازی باید تقسیم کار صورت پذیرفته، بخش‌های مختلف به وظایف خویش در این خصوص عمل نمایند. این تقسیم کار، از شورای عالی حوزه‌های علمیه و دفاتر مراجع عظام شروع شده، طیف وسیعی را تا مدارس و گروه‌های طلبگی و طلاب را دربرمی‌گیرد. سازمان‌هایی همچون: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، مرکز مدیریت حوزه خواهران، جامعه المصطفی، مرکز خدمات حوزه‌های علمیه، دفتر تبلیغات اسلامی و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، از جمله سازمان‌هایی هستند که در این زمینه بسیار بااهمیت بوده و هماهنگی و تقسیم کار بین ایشان، در اثربخشی رویکرد فضای مجازی حوزه تأثیر بسزایی خواهد داشت

تا طلاب شناخت کاملی درباره: تاریخچه اینترنت، فلسفه اینترنت، اصطلاحات اینترنت، انواع سایت‌ها، فناوری‌های اینترنت، گول‌های اینترنتی و پیش‌بینی‌ها در مورد آینده اینترنت، کسب نمایند.

۳. اینترنت و نقش نظام سلطه در کنترل آن: در مورد اینترنت سؤال اصلی این است که هدایت و کنترل آن، در دست چه کسانی است و ایشان به دنبال چه منافی از آن هستند؟ به همین دلیل، نیاز است که روحانیون مفاهیم وب جهان‌گستر، نظم نوین جهانی بر پایه اینترنت، گردانندگان اینترنت، فمسیسم و اینترنت، آثار اجتماعی استفاده از اینترنت، پیامدهای فردی استفاده از اینترنت، تأثیرات اینترنت بر خانواده و تأثیرگذاری اسلامی در اینترنت را به‌خوبی مطالعه نموده و بشناسند.

۴. مهارت‌های شخصی رسانه‌ای: علاوه بر مهارت‌های متداول سواد رسانه‌ای، لازم است که طلاب برای مدیریت شخصی زندگی خویش نیز شناخت‌هایی از این حوزه داشته باشند؛ مسائلی نظیر: پشت پرده اپلیکیشن‌های ارتباطی، زندگی مذهبی اینترنتی، مدیریت افکار شخصی با نقشه ذهنی، نگارش ایمیل‌های تأثیرگذار، امنیت در اینترنت، بازی‌های مناسب برای کودکان، مدیریت اعضای خانواده در اینترنت و نظایر آن.

و. سایر مهارت‌ها

این دسته از مهارت‌ها، مهارت‌هایی عمومی هستند که فارغ از نوع تخصصی

که طلبه در حوزه دنبال می‌کند، دانستن آن برای طلاب ضروری نیست؛ ولی بهره‌مندی از آن، در بهبود کیفیت استفاده ایشان از فضای مجازی تأثیر به‌سزایی خواهد داشت؛ مهارت‌هایی مثل:

۱. کاربری تخصصی رایانه: شامل مباحثی چون: دانستن اصطلاحات پُرکاربرد انگلیسی رایانه و اینترنت، توانایی تولید اسلاید برای ارائه (پاورپوینت)، آموزش کار با رایانه بدون موس (توتال کوماندر)، جست‌وجوی حرفه‌ای در موتورهای جست‌وجو و کاربری حرفه‌ای ورد.

۲. امنیت در فضای مجازی: شامل مسائلی از قبیل: شناخت جرایم سایبری، انواع هک، امن‌نمودن سیستم، لینک‌های امن، حفظ اطلاعات (کلمه عبور) و حقوق کاربران در فضای مجازی.

۳. آشنایی با تولید محتوای چندرسانه‌ای (عکس، صوت و فیلم): مخاطبان در فضای مجازی برای محتوای بصری ارزش بیشتری قائل هستند. از این‌رو، برای روحانیون نیاز است تا حداقل آشنایی را با تولید محتوای چندرسانه‌ای داشته باشند. آشنایی با انواع فرمت‌های چندرسانه‌ای، معرفی نرم‌افزارهای ویرایش عکس، آشنایی با نرم‌افزارهای تخصصی گرافیک، شناخت فرمت‌های رایج صوتی و مزایا و معایب آن، شناخت نرم‌افزارهای ویرایش صوت، توانایی ساخت پادکست، آشنایی با نرم‌افزارهای میکس فیلم، آشنایی با فلش و موشن گرافیک، از جمله آشنایی‌هایی است که در این زمینه، لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

الزامات آموزش در فضای مجازی

پیاده‌سازی آموزش در سطح گسترده و بهره‌مند نمودن روحانیون از فضای مجازی، نیازمند یک‌سری اقدامات است که قطعاً بی‌توجهی به آن، دست‌اندرکاران حوزوی را از گرفتن نتیجه مطلوب باز خواهد داشت.

۱. آموزش‌های پیش‌نیاز: قبل از ورود به فضای

فناوری اطلاعات و فضای مجازی، بدون آماده‌سازی زیرساخت‌های آن امکان‌پذیر نمی‌باشد. یکی از مسائل و دغدغه‌های امروز مدیریت حوزه، تعدد مراکز و پراکندگی آن است. قطعاً اتصال بین این مراکز، نیازمند یک شبکه و زیرساخت قدرتمند است؛ شبکه‌ای که در گام بعد، طلاب به آن متصل خواهند شد. بدیهی است که این زیرساخت، نه تنها از حیث کیفیت ارائه خدمات و پایداری، بلکه از حیث امنیت و حفظ اطلاعات نیز باید از شرایط ممتازی برخوردار باشد.

۳. نیازهای نرم‌افزاری: انجام وظیفه

حوزه، بدون بهره‌مندی از نرم‌افزارهای متناسب با وظایف متعدد آن، امکان‌پذیر نخواهد بود. امروزه، حوزه‌های علمیه در زمینه‌های مختلفی مثل: پژوهش، تبلیغ، آموزش، تهذیب، مدیریت طلاب و ارائه خدمات، نیازمند نرم‌افزارهای متعدد و باکارایی‌های گوناگون و در بستریهایی مثل اینترنت، ویندوز و موبایل است که به لطف خدا، برخی از آنها آماده شده و بسیاری دیگر نیز مورد نیاز است که با برنامه‌ریزی و شناخت دقیق نیازها، باید برای تهیه یا تولید آنها اقدام نمود.

۴. تقسیم کار حوزوی: اگر تعریف ما از نهاد حوزه چیزی فراتر از سازمان اداری آن باشد و کلیه گروه‌ها، افراد و سازمان‌های حاضر در فضای حوزه علمیه را دربرگیرد، به همین نسبت نیز در بهره‌مندی حوزه علمیه از فضای مجازی باید تقسیم کار صورت پذیرفته، بخش‌های مختلف به وظایف خویش در این خصوص عمل نمایند.

این تقسیم کار، از شورای عالی حوزه‌های علمیه و دفاتر مراجع عظام شروع شده، طیف وسیعی را تا مدارس و گروه‌های طلبگی و طلاب را دربرمی‌گیرد. سازمان‌هایی همچون: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، مرکز مدیریت حوزه خواهران، جامعه المصطفی، مرکز خدمات حوزه‌های علمیه، دفتر تبلیغات اسلامی و مرکز

تخصصی استفاده از فناوری اطلاعات، طلاب نیازمند گذراندن آموزش‌های پیش‌نیاز مرتبط با فضای مجازی هستند. لازم است که برنامه‌ریزان حوزوی با در نظر گرفتن این مهم، برای قراردادن این آموزش‌ها در کنار آموزش‌های اصلی حوزوی، راه را برای استفاده هرچه بیشتر روحانیون از امکانات فضای مجازی باز نمایند.

۲. زیرساخت سخت‌افزاری: در نگاه کلان، بهره‌مندی از حوزه از مزایای

مخاطبان در فضای مجازی برای محتوای بصری ارزش بیشتری قائل هستند. از این رو، برای روحانیون نیاز است تا حداقل آشنایی را با تولید محتوای چندرسانه‌ای داشته باشند. آشنایی با انواع فرمت‌های چندرسانه‌ای، معرفی نرم‌افزارهای ویرایش عکس، آشنایی با نرم‌افزارهای تخصصی گرافیک، شناخت فرمت‌های رایج صوتی و مزایا و معایب آن، شناخت نرم‌افزارهای ویرایش صوت، توانایی ساخت پادکست، آشنایی با نرم‌افزارهای میکس فیلم، آشنایی با فلش و موشن گرافیک، از جمله آشنایی‌هایی است که در این زمینه، لازم و ضروری به نظر می‌رسد

۲. ویکی پدیای انگلیسی، نشانی:

www.Wikipedia.com.

3. Campbell, Heidi, Who's Got the Power? Religious Authority and the Internet, Computer-Mediated Communication, Volume 12, Issue 3, April 2007, Pages 1043-1062.

۴. حسینی، قاسم. «کاربردهای اینترنت در حوزه علمیه». مبلغان، تیر ۱۳۸۰، ش ۱۸.

۵. خانیکی، هادی و حمید عابدی. «تأثیر اینترنت بر نگرش فرهنگی روحانیون (مطالعه موردی طلاب حوزه‌های علمیه قم)». مطالعات فرهنگی و ارتباطات، پاییز ۱۳۹۳، سال دهم، ش ۳۶.

۶. نوروزی، یعقوب، خویذکی، سمانه و رضا کریمی. «بررسی شیوه‌های استفاده طلاب حوزه علمیه قم از فناوری وب ۲». دین و ارتباطات، پاییز و زمستان ۱۳۹۲، ش ۴۴.

۷. کریمی، جابر، نصر اصفهانی، احمد رضا و محمود حاجی احمدی. «بررسی و مقایسه نظام آموزشی حوزه و دانشگاه». پژوهشنامه انقلاب اسلامی، پاییز و زمستان ۱۳۸۴، ش ۱۱ و ۱۲.

۸. مصطفی حسینی، محمد. «روش‌شناسی تبلیغ اینترنتی؛ آسیب‌شناسی فعالیت مبلغان دینی در فضای مجازی». نشریه مبلغان، فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۶، ش ۲۱۳.

۹. سند نظام جامع حوزه و فضای مجازی، مرکز فناوری اطلاعات مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶ش.

۱۰. مصطفی حسینی، محمد. «پایگاه‌های آموزش مجازی اسلامی». فصلنامه راه‌آورد نور، پاییز ۱۳۹۲، ش ۴۴.

۱۱. «چالش‌های تبلیغ آموزه‌های دینی در فضای مجازی». خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۶/۱۱/۲۱، نشانی:

<http://iqna.ir/fa/news/3594337>

۱۲. رحیمی، محمدعسی. «تهذیب و تزکیه نفس در اندیشه‌های اخلاقی امام خمینی(ره)». همایش اندیشه‌های اخلاقی - عرفانی امام خمینی، ۱۳۸۲ش. ■

تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، از جمله سازمان‌هایی هستند که در این زمینه بسیار بااهمیت بوده و هماهنگی و تقسیم کار بین ایشان، در اثربخشی رویکرد فضای مجازی حوزه تأثیر بسزایی خواهد داشت.

۵. دسترسی طلاب به اینترنت: پیاده‌سازی هر برنامه‌ای مرتبط با فضای مجازی، بدون فراهم‌ساختن دسترسی طلاب به اینترنت، موفقیت‌آمیز نخواهد بود. طلاب عمدتاً از چند طریق به اینترنت دسترسی دارند که شامل دسترسی بر روی تلفن همراه، دسترسی در محل کار، دسترسی در منزل و دسترسی در اماکنی است که اینترنت برای استفاده آزاد در اختیار ایشان قرار داده شده است. متأسفانه، آمار دقیقی از میزان در دسترس بودن اینترنت برای طلاب وجود ندارد؛ اما با این حال، به نظر می‌رسد بخش وسیعی از طلاب، دسترسی آسان و همیشگی به اینترنت ندارند و البته بنا بر یکی از پژوهش‌هایی که با موضوع استفاده طلاب از وب ۲ انجام شده، میزان استفاده طلاب از فناوری وب ۲ در حد کمتر از متوسط (۳۸ درصد) است. (نوروزی، ۱۳۹۲). بنابراین، این‌گونه می‌توان برداشت نمود که بخش وسیعی از طلاب، دسترسی مناسب به اینترنت ندارند.

۵. دسترسی طلاب به سخت‌افزار: تحقق همه برنامه‌ریزی‌ها و تلاش‌های حوزه در فضای مجازی، ممکن نخواهد شد؛ مگر اینکه طلاب از سخت‌افزاری مانند: رایانه، لپ‌تاپ، تبلت یا موبایل با امکان پردازش و اندازه مناسب بهره‌مند باشند.

نتیجه‌گیری

به لطف خدا، افق‌های روشنی پیش چشم حوزه‌ها مجسم است؛ حوزه‌ای که خواهد توانست با به خدمت گرفتن ابزارهای نو، زمینه را بیش از پیش برای ایفای نقش و انجام وظایف خویش فراهم نماید. بی‌شک، ورود عالمانه و با چشم باز، همراه با برنامه‌ریزی و اتحاد در عمل به آن، خواهد توانست بسیاری از چالش‌هایی را که حوزه در بستر فضای مجازی تاکنون با آن مواجه بوده است، از میان بردارد و صد البته باید هوشیار بود که این ابزار و فناوری نیز مانند سایر فنون، به مثابه تیغ دو دم عمل خواهد نمود. از این رو، بایسته است در خصوص آسیب‌های این فضا هوشیارانه عمل نماییم و تهدیدهای این عرصه را به فرصت‌هایی سازنده و بالنده تبدیل کنیم.

پی‌نوشت‌ها:

۱. بخش‌هایی از این تحلیل دیدگاه‌ها، برگرفته از مباحثات حلقه حوزه و فضای مجازی در انجمن‌های علمی حوزه می‌باشد.

۲. شیخ صدوق، عیون أخبار الرضا(ع)، ج ۱، ص ۳۰۴.

3. Parkinson's Law: Twice the staff for half the work." The Straits Times [Singapore] 14 April 1958: 6. Print.

4. C. Northcote Parkinson.

منابع:

۱. نرم‌افزار جامع الأحادیث، نسخه ۳٫۶، قم: تولید مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.